

Kutatási adatok repositóriumainak nyilvántartása: *re3data.org*

A tudományos kutatások során nagy számban keletkeznek értékes adatok. Az ezekhez való nyílt hozzáférés, illetve a hosszú távú megőrzésük minden érdekelt fél számára fontos kérdés, mint ahogy az is, hogy ezek az adatok könnyen megtalálhatók és hivatkozhatók legyenek. Egyre több egyetemen és kutatóintézetben helyezik el a kutatási adatállományokat biztonságos repositóriumokban. Azonban az egyes tudományágak eltérő igényei miatt ezek az adatraktárak meglehetősen sokfélék, ami időnként megnehezíti a kutatóknak, a finanszírozóknak, a kiadóknak és a tudományos szervezeteknek a megfelelő repositórium kiválasztását archiválás, visszakeresés, vagy pedig hivatkozás céljából. Ezt a problémát és igényt ismerte fel a berlini *Humboldt Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Iskolája*, a *GFZ* (német földtudományi kutatóközpont) *Könyvtári és Információs Szolgálat*a, valamint a *KIT* (karlsruhei műszaki intézet) *Könyvtára*, amikor együttesen elindították a *re3data.org* szolgáltatást: a kutatási adatokat tároló repositóriumok világméretű nyilvántartását.

A *re3data.org* célja a megosztás kultúrájának népszerűsítése, a kutatási adatok láthatóságának és hozzáférhetőségének az elősegítése. 2012-ben, a projekt első fázisában az alapító partnerek megtervezték és elkészítették a webalapú nyilvántartást, definiálták az adatbázisba való bekerülés feltételeit, ikonokat terveztek a repositóriumok egyes jellemzőinek vizuális jelöléséhez, és kialakították az első részletes metaadatsémát a tudományos adattárak leírására. [1] Továbbá 2012 februárjában aláírtak egy együttműködési nyilatkozatot a kutatási adatok hivatkozhatóságával foglalkozó nemzetközi DataCite konzorciummal. Decemberben már kísérleti fázisban elérhetővé vált a *re3data.org* webhely, melynek 1.0-ás verzióját 2013

tavaszára várják. A különféle forrásokból átvett metaadatokat addigra átnézik és szükség esetén kiegészítik. 2013-ban még a következő feladatok elvégzését tervezik: adatbeviteli és -exportálási felületek, online munkafolyamat-követés a repositóriumkezelők és -értékelők számára, kapcsolatfelvételek a repositóriumok gazdáival és a kutatási adatokkal foglalkozó közösséggel.

A projekt partnerintézményei aktív résztvevői a *DINI*-nek (*Deutsche Initiative für Netzwerkinformation*), vagyis a felsőoktatási intézmények információs infrastruktúráját biztosító szervezetnek. A webhely és a repositóriumok adatait nyilvántartó adatbázis működését a *DFG* (*Deutsche Forschungsgemeinschaft*) kutatási alap finanszírozza. A *re3data.org* létrehozói szándékai szerint megbízható eleme lesz a kutatási adatok menedzselését segítő – kialakulóban lévő – globális rendszernek.

Hivatkozás

[1] VIERKANT, P. – SPIER, S. – RÜCKNAGEL, J. – GUNDLACH, J. – FICHTMÜLLER, D. – PAMPEL, H. – KINDLING, M. et al.: Vocabulary for the registration and description of research data repositories. Version 2.0 (2012) <http://dx.doi.org/10.2312/re3.002>

/SCHOLZE, Frank: *re3data.org – Establishing a registry of research data repositories = Library Connect Newsletter*, 11. köt. 1. sz. 2013. p. 8. <http://libraryconnect.elsevier.com/articles/technology-content/2013-03/re3dataorg-establishing-registry-research-data-repositories/>

(Drótos László)

A nyílt tankönyvek költsége és minősége

Bevezetés

„Nyílt oktatási tartalmak” (open educational resources = OER) előállítására jelentős erőfeszítések történtek az elmúlt 15 évben. Az ingyenesen vagy olcsón hozzáférhető és szabadon felhasználható tananyagok tanulásösztönző és költségcsökkentő szerepére a 2007-ben Cape Townban köz-

zétett nyilatkozat (Open Education Declaration) is felhívta a világ figyelmét. Számos OER fejlesztő projekt indult, elég csak megemlíteni az MIT és más nagy egyetemek OpenCourseWare kezdeményezését (<http://www.ocwconsortium.org>), vagy a Connexions (<http://cnx.org>) oldalról letölthető tananyagmodulokat, illetve az olyan szabad eléré-

sű tankönyveket, mint amilyeneket többek közt a CK–12 projekt (<http://ck12.org>) vagy a Saylor Alapítvány (<http://www.saylor.org>) kínál, továbbá a MOOC (*massively open online course*) típusú, online elvégezhető kurzusokat.

Miközben egyre több munkát fektetnek az ilyen nyílt tartalmak előállításába, kevesebb figyelmet kap azok használata és hatása az oktatásra, illetve a tanulásra. Fontos volna mérni, hogy valójában mennyire használják az OER anyagokat a tanárok/diákok és mi a véleményük róluk, ugyanolyan hatékonyan lehet-e tanítani és tanulni ezekkel, mint a hagyományos tananyagokkal, valóban csökkenthetők-e velük a költségek?

A témában eddig megjelent publikációk többnyire a nyílt tankönyvek költséghatékonyságának igazolására fókuszáltak. *Ochōa* és szerzőtársai [1] 2011-ben kiszámolták, hogy Brazíliában az elsőéves egyetemistáknak – szakoktól függően – az ottani éves minimálbér 51-89%-át kell kifizetniük a tankönyvekért, és ennek a lehetetlen helyzetnek az enyhítésére megfogalmazták egy latin-amerikai nyílt tankönyv kezdeményezés tervezetét. 2012-es cikkében [2] *Wiley* munkatársaival egy olyan kísérletet ismertetett, amelynek során a CK–12 tananyagait használták három főiskolai kurzushoz. Arra az eredményre jutottak, hogy több mint 50 százalékkal kevesebbe kerültek a nyílt tankönyvek, mint a hagyományosak, és a tanév végi egységes állami vizsgán ugyanúgy teljesítettek azok a diákok, akik ezekből az 5 dolláros tankönyvekből készültek fel, mint a többiek. *Harley* munkacsoportja 2010-ben kérdőíves felméréssel [3] kaliforniai egyetemi oktatók attitűdjét vizsgálta a nyílt tankönyvekkel kapcsolatban, és a válaszadók 95 százaléka hajlandóan mutatkozott ezek használatára, ha a hagyományoshoz hasonló a minőségük és a funkcionalitásuk. Bár ez a pozitív hozzáállás biztató az OER jövője szempontjából, azt is érdemes volna mérni, hogy azoknak mi a véleményük, akik már legalább egy félévet végigtanítottak ilyen tankönyvekből. És persze a tanárokon kívül a tanulók hozzáállása is érdekes kérdés. A pénzpórolás előnyei mellett lehetnek visszahúzó tényezők is, például hogy gyengébb minőségűnek gondolják az ingyenes vagy olcsó könyveket, vagy hogy ezek a tananyagok többnyire csak digitális formában léteznek.

A kutatás ismertetése

A cikkben bemutatott felmérés célja a Project Kaleidoscope (PK) nevű kezdeményezés (<http://>

project-kaleidoscope.org) által ajánlott nyílt tankönyveket használó diákok és tanárok véleményének megismerése volt. Ebben a projektben nyolc – nagyrészt Kalifornia, illetve New York állambeli – közösségi főiskola vesz részt, melyeknek együttvéve több mint 100 ezer hallgatója van, jelentős részben (69%) olyan, valamilyen ok miatt hátrányos helyzetű fiatalok, akinél nagy a lemorzsolódás veszélye. 2011 őszén közel 2 ezer tanuló és 40 tanár bevonásával a Project Kaleidoscope tankönyveit használták a kísérletben részt vevő iskolákban. (A jövőben még nagyobb körben szeretnék bevezetni az oktatásba ezeket.) A PK elsősorban nem új tananyagok előállításával, hanem a meglévők intézményi adaptálásának elősegítésével foglalkozik. Szakértői csoportjai összeválogatják és értékelik a már létező OER forrásokat, egyrészt segítve ezzel a szegényebb diákokat, akiknek a drága tankönyvek beszerzése gondot okoz, másrészt pedig rugalmasan felhasználható és továbbfejleszthető tananyagokat ajánlanak a tanszéki oktatóknak a kurzusaikhoz.

A kérdőíves módszerrel végzett felmérés során 27 oktatót kerestek meg november végén, vagyis a PK kísérleti félév vége felé. A számukra összeállított kérdőíven kívül egy másikat is készítettek a diákok véleményének megismerésére, és arra kérték a tanárokat, hogy a hallgatóik figyelmét hívják föl erre. Végül is 11 tanár és 132 tanuló töltötte ki az online űrlapot, 7 főiskoláról, összesen 11-féle szakterületről.

Az oktatók véleménye

Arra a kérdésre, hogy több időbe telt-e a felkészülés erre a félévre, mint korábban, 82% mondta azt, hogy több vagy sokkal több idejét vitték el az előkészületek (a többiek pedig ugyanannyira becsülték). A plusz felkészülési idő egyfajta rejtett költség lehet a nyílt tankönyvek esetében, de tekintve, hogy minden tanár első alkalommal használta a PK anyagait, lehet, hogy csak ez a magyarázata a nagyobb időigénynek. Sokan (70%) úgy becsülték, hogy a diákjaik legalább heti 2-3 esetben tanultak ezekből a könyvekből (maguk a diákok is hasonló arányban nyilatkoztak így, a nekik szóló kérdőív kitöltésekor). A használati gyakoriságnál azonban fontosabb minőségjelző az eredményesség. Ezzel kapcsolatban szinte minden tanár pozitívan válaszolt: 60% szerint ugyanolyan jól, 30% szerint pedig jobban felkészültek a diákok, mint a korábbi szemeszterekben, amikor a hagyományos tankönyvekből tanultak. Emellett mindegyikük úgy vélte, hogy nagy valószínűséggel a jövőben is

használni fog nyílt tankönyveket a kurzusaihoz, mert megfelelőnek ítélte a minőségüket. A diákjaiktól is nagyrészt kedvező visszajelzéseket kaptak, elsősorban az ingyenesség, illetve az alacsony ár és az online hozzáférés lehetősége miatt, bár egyeseknek éppen a digitális verzió elérésével akadt gondjuk.

A hallgatók véleménye

A válaszadó főiskolások többsége (70%) állami támogatással vagy díjmentesen tanul, vagyis feltehetően kedvezőtlen jövedelmi/vagyoni háttérű. Több mint kétharmaduk (69%) négy vagy ennél is több kurzusra iratkozott be a félév során. A legtöbben megveszik az előírt tankönyveket és 82 százalékuk ezekre legalább 200 dollárt költ egy szemeszter alatt (csaknem a felük pedig 300 dollárnál is többet). Azokon a kurzusokon, amelyeken a PK tankönyveit alkalmazták, a 132 hallgatóból 90 nem vette meg a nyomtatott kiadást, többnyire azért, mert az online verziót ingyenesen használhatta. Abból a 39 diákból, akik megvették a papírkönyveket, 28-an kevesebb, mint 60 dollárt költöttek rájuk (mintegy felük 40 dollárnál is kevesebbet). Néhányan inkább kinyomtatták a digitális változatot, többnyire 20 dollárnál olcsóbban. Vagyis a korábbi helyzethez képest sokkal jobban jártak anyagilag még azok is, akik papíron szerették volna használni a tankönyveket.

A használat gyakoriságában nincs lényeges különbség a kétféle tankönyvtípus között. Mindössze négyen érezték úgy, hogy a PK könyvek gyengébb minőségűek voltak, a többiek ugyanolyannak (56%) vagy jobbnak (41%) ítélték meg ezeket. A megkérdezettek valamivel több, mint a fele jobban kedvelte az online verziót, mint a nyomtatott kiadványt, 17% vélekedett ezzel ellentétesen, míg 31%-nak mindegy volt, hogy melyiket használja. Sokan (77%) nyilatkoztak úgy, hogy valószínűleg a jövőben is jelentkeznének olyan kurzusra, amelyen hasonló nyílt tankönyveket használnak.

Az általános benyomást firtató utolsó kérdésre 98 válasz érkezett: 9 volt negatív, 75 pozitív, a többi pedig vegyes megállapításokat tartalmazott. Az a néhány diák, aki elégedetlen volt a PK tananyagokkal, internet elérési vagy navigációs problémákra panaszkodott, fárasztónak találta a képernyőről való olvasást vagy hiányolta a jegyzetelési lehetőséget az online verziónál, elégedetlen volt a szöveg vizuális elrendezésével vagy sokallta a gépelési hibákat, illetve úgy ítélte meg, hogy a tankönyv nem illeszkedett az osztályteremben

leadott anyaghoz. Egy vélemény ezek közül: *„Jobban szeretem a könyvet az internetes szövegeknél, mert bejelölhetem a fontos részeket és eligazító megjegyzéseket írhatok magamnak a margóra. Továbbá az online verzió rövid idő után kiléptetett, így elvesztettem mindent, amit éppen meg akartam tanulni. Végül is pár hét múlva meg kellett vennem a nyomtatott könyvet, hogy rendesen el tudjam olvasni.”* A pozitív válaszokat hét csoportba lehetett sorolni: összbenyomás, tartalom, megjelenítés, pozitív jelzők, összehasonlítás, online elérhetőség, gazdaságosság. Dicsérték például a PK tankönyvek érthetőségét, vizuális elrendezését, az online változat interaktív voltát és kereshetőségét, és hatékonyabbnak találták őket tanulhatóság szempontjából, mint a korábbi hagyományos tankönyveiket. A költségmegtakarításra vonatkozóan íme egy jellemző vélemény: *„Nem kellett megvennem egy túlárazott, de alulhasznált könyvet. Pénzt spóroltam és ráadásul bárholnan hozzáfértem a szöveghez. Tetszett, hogy az online tankönyv ingyen volt elérhető.”*

Összességében megállapítható, hogy a kísérletben részt vevő tanárok és tanulók nagyrészt méltányolták a PK tankönyvek alacsony költségét és ugyanakkor jó véleménnyel voltak azok minőségéről. Bár a „minőség” fogalmát a kérdőív készítői nem definiálták, a nyílt végű kérdésekre adott válaszokból kiderült, hogy a tananyag elrendezése, megjelenítése és olvashatósága, az online hozzáférés lehetősége, a tartalom illeszkedése az osztályban elhangzottakhoz, és a gazdaságosság egyaránt fontos szempont az érintettek számára. Ugyanakkor, ha a diákok nehezen férnek az internethez, vagy fárasztónak találják a képernyőről való olvasást, vagy úgy látják, hogy a nyílt tankönyveket nem tartják karban vagy rosszul szerkesztik, akkor kevésbé hasznosnak és jónak ítélik meg őket, mint a hagyományos tankönyveket. A Project Kaleidoscope-hoz hasonló kezdeményezésekben nagy lehetőség van. Amennyiben az elsődleges tananyagok valóban ingyen vagy nagyon olcsón elérhetővé válnak, anélkül, hogy romlanának miattuk a tanulók eredményei, annak radikális – az eddigi rendszert megbontó – innovációs hatása lehet a felsőoktatásban.

Hivatkozások

- [1] OCHÔA, X. – SPROCK, A. S. – SILVEIRA, I. F.: Collaborative open textbooks for Latin America: The LATIn project. International Conference on the Information Society (i-Society), 2011.

<http://ariadne.cti.espol.edu.ec/xavier/papers/Ochoa-iSociety2011.pdf> (letöltve: 2013.01.01.)

- [2] WILEY, D. – HILTON, J. – ELLINGTON, S. – HALL, T.: A preliminary examination of the cost savings and learning impacts of using open textbooks in high school science classes. = *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 13. köt. 3. sz. 2012.
<http://hdl.handle.net/10515/sy5707x40> (letöltve: 2013.01.01.)

- [3] HARLEY, D. – LAWRENCE, S. – ACORD, S. K. – DIXSON, J.: Affordable and open textbooks: An ex-

ploratory study of faculty attitudes. *Research and Occasional Papers Series, Center for Studies in Higher Education, UC Berkeley*, 2010.

<http://escholarship.org/uc/item/1t8244nb.pdf> (letöltve: 2013.01.01.)

/BLISS, T. J. – ILI, John Hilton – WILEY, David – THANOS, Kim: *The cost and quality of open textbooks. Perceptions of community college faculty and students.* = *First Monday*, 18. köt. 1. sz. 2013./

(Drótos László)

Könyvtáros blogok tartalomelemzése: szakmai fejlődés és egyéb hasznos célok

Előzmények

A blogok olyan webhelyek, amelyeknél az újonnan felkerülő tartalom, vagyis a bejegyzések (*postok*) sorozata időrendben visszafelé jelenik meg. A bejegyzéseket az olvasók kommentálhatják és ezekre a szerzőjük (a *blogger*) szintén reagálhat. A blogok emellett tartalmazhatnak linkeket további információforrásokra vagy más kedvelt/ismerős blogokra (*blogroll*). A visszahivatkozásokat ún. *trackback* módszerrel oldják meg automatikusan a blogrendszer. Az új bejegyzésekről pedig RSS és Twitter csatornákon értesülhetnek az érdeklődők.

A könyvtáros blogok – más szakterületekhez és tudományágakhoz hasonlóan – népszerűvé vált szakmai kommunikációs formák. A 2000-es években jó néhány publikáció született a webes naplók sajátos világáról és speciálisan a blogok könyvtári hasznosításáról is, ám viszonylag kevés foglalkozott ezek tartalmi elemzésével.

Az egyik legrégebbi, gyakran hivatkozott mű *Rebecca Blood* 2002-ben megjelent könyve [1], melyben a szerző három nagy csoportba sorolta a blogok tartalmát: a) rövid naplóbejegyzések szerzőjük mindennapjairól; b) az előbbinél hosszabb, de esszéméretet ritkán elérő jegyzetek a magánélethez vagy a külvilághoz tartozó témákról; c) külső linkek köré írt szövegek, melyek egyfajta szűrőként vagy útjelzőként szolgálnak a weben elérhető információk tengerében. *Luzón* 2009-ben publikált [2] kutatása során 15 tudományos blogot vizsgált meg és négy fő típust definiált: a) (szakma)politikai javaslatok és vélemények; b) kutatási

eredményekről szóló közlések (visszajelzés vagy együttműködés reményében); c) a tudományos életről szóló társalgás, a kapcsolati háló építése; d) az előbbieket valamilyen kombinációja.

Míg egyes kutatók az önkifejezés, sőt esetleg az anonimitás mögé bújt odamondogatás ideális eszközének látják a blog műfaját, mások a benne rejlő közösség- és identitásépítési, illetve kommunikációs és kooperációs lehetőségeket hangsúlyozzák. A könyvtáros blogokra fókuszáló vizsgálatok is azt igazolták, hogy ezek elősegítik a szakmai és a tudományos kommunikációt, az önképzést és önfejlődést. *Aharony* [3] 2008-ban egy három hónapos időszak alatt harminc könyvtári és információ-tudományi blogban az olvasói kommenteket elemezte, és úgy találta, hogy bár sok hozzászólás csak általánosságokat tartalmazott, a többi megjegyzés nagyrészt szakmai témájú volt (pl. különböző könyvtári technológiákról, a web 2.0-ról, a nyílt hozzáférésről, vagy konferenciákról szóltak). *Meredith Farkas* 2007-es cikkében [4] hasonló eredményekről számolt be. Ő 839 könyvtáros bloggert kérdezett meg, és adatai szerint a legsikeresebb, akár több ezres olvasóközönnyel rendelkező szerzők főként a technológiai témákkal foglalkozók közül kerülnek ki. Mivel az informatika igen gyorsan fejlődik, sok könyvtáros számára az elsődleges tájékozódási forrás valamelyik népszerű szakmai blog. *Coombs* és *Griffey* [5] a következő válaszokat adta arra a szónoki kérdésre, hogy miért lehet hasznos egy blog minden könyvtártípus számára: hírportálként szolgálhat a könyvtárhasználóknak; teret adhat a belső kommunikációnak; vagy egyszerűen csak felhasználható, mint egy ügyes eszköz valamilyen cél elérésére.